

ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ

«ԽՈՇՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ» հանդեսը ·

Խորիդահայ կեանքի եւ մասնաւորապէս «կուլտուրական ֆրոնտի» զարգացման պատմութեան մէջ իր ուշագրաւ տեղի ունի մամուլի օրգանների եւ պըրաց շարքում առանձնայէս հաստափոր ամսագրի պատմութիւնը: Բոլշևիկեան 15-ամեայ տիբապետուրեան ընթացքում բազմարի փորձեր են արւել օրաբերքերի կողմէին ունենալ տեսականորեն լոյս տեսնող ու հաստատուն իմբերի վրա դրւած ամսագրեր, սակայն այդ բոլոր փորձերն էլ անցել են անյաջող: Մէկ կողմէ բոլոր առ այժմ բովանդակութեան յնտիբը, առնենք, օրինակ, այնպիսի մի արտօքին փաստ, ինչպիսին է երկարատեւ ընդմիջումները ամսական համելսների կրտսարակութեան մէջ եւ նրանց վերիքատարակութիւնները տարբեր անունների տակ ու որպէս տարբեր, մէկը միւսի հետ կապ չունեցող, օրգանները: Մինչդեռ խորիդ: Հայաստանում լոյս տեսնող կեդրոնական օրաբերք այս 15 եւ կէս տարւայ ընթացքում միայն մէկ անգամ է փոխել իր անունը, ընդ որում մի քանի ամիս միայն կրտսարակուող «Կոմունիստ»-ին (1920 թ. Դեկտ. 5-ից մինչեւ 1921 թ. մայիս 27-ը) յաջորդել է «Խորհրդային Հայաստան»ը, որ պահում է իր գոյութիւնը ամբողջ 15 տարի շարութակ, կեդրոնական ամսագրեր յիշեալ ժամանակամիջոցում լոյս են տեսել հիմք հատ՝ «Նորք», «Նոր Աշխարհ», «Նոր Ռուզ», «Վերելք» եւ «Խորհրդային Գրականութիւն»: Առաջ տանելով համեմատութիւնը, կարող եմք մատումածել մատենական գրագետներից, որոնք պահանջում էին ամսագրի պահանջանակ և ամսագրի պահանջանակ առաջարկութիւնը:

Եաւ տարբերութիւնը: Օրաբերք կրտսարակւել է կանոնաւորապէս, օրը օրին, մինչդեռ վերոյիշեալ ամսագրիք, համարեան առանց բացառութեան եւ յանալու նոյնիսկ երկրորդ բարձր սկսած վեր են ածւել պարբերական համելսների, լոյս տեսնելով երկու, երեք եւ մինչեւ անգամ չորս ամիսը մէկ անգամ եւ նոյն ծավալով, ինչ որ սահմանած է եղել ամսական գրքոյի համար:

Ինչ է այս ուշագրաւ երեսյքի պատճառը: «Կուրական միջոցների պակա՞սը, բերածանորդների սակաւութի՞ւնը, քերածանուակիցների չնարսելու հանգամանեքը: Ով քի քեր շատ ծանօթ է երասակական գործի առանձնայատիկութիւններին խորիդային երկիրներում, նա զիտէ, որ վերոյիշեալ պայամնելորից եւ զիտէ, որ վերոյիշեալ պայամնելորից եւ ոչ մէկը չի կարող որ եւ է ձեւով վընուական նշանակութիւն ունենալ այս դեպքում: Հայաստանական ամբողջ գործը մասնաւոր անհատների ձեռքից խլած ու պեսուրեան սեփականութիւն խլած ու պահպանութիւն անդամանութիւն: Կարծածած այսօրւայ Հայաստանում: Կուրականի խնդիրը, այսպիսով, որ եւ է ներ չի կատարում մամուլի օրգանների կրտսարակութեան մէջ, որովհետեւ անդամանութիւն անդամանութիւն է կուրականի կուրականութիւն մէկ անգամ և. Հայաստանը իր աղքատիկ քիչէյով և վիճակի է հոգալ գոնէ մէկ հատ ամսագրի կրտսարակութեան ծախսիցը: Զի կարող խօսւ լինել մատենական գրագետներից, որոնք պահանջում էին ամսագրի պահանջանակ և ամսագրի պահանջանակ առաջարկութիւնը:

սակցական) պաշտօնեաներ են համար-
ւում եւ որպէս այդպիսիք՝ ենթակայ
են «մորդիլիզացիայի» ու կարող են «գոր-
ծողւթե» «գրական ֆրանտ»ի այս կամ
այն «ճակատամասում» աշխատանքներ
կատարելու:

Ուրեմն, ի՞նչ է պատմառը, որ Խոր-
կըրդային Հայաստանում «չի բալում»
հաստափոր ամսագիրը: Մեր կարծիքով
պատմառը ամսագրի իրայատուկ բնոյ-
րի այս անտեսութեմ է, որ մամուլի հան-
դէպ բոլշևիկների ցայց տած բաղաքա-
կանութեան իմբանկան գծերից մէկն է
կազմում: Խորհրդային վարիչները քիւ-
րիմացութեամբ կարծում են, որ օրա-
րերի հետ միասին նաև ամսօրեայ
հանդէսները կարելի է դարձնել կուսակ-
ցական իրատապ հարցերի համար մար-
տրենող բաղաքական օրգաններ, առանց
վեսա հասցնելու դրանց գոյութեան, ո-
րի գլխաւոր նպատակն է, ինչպէս գի-
տեմք, ծառայել գերազանցապէս մշա-
կութային նշանակութիւն ունեցող իշխ-
նիքների քննութեան ու լուսարանու-
թեան: Երէ կարելի է նեղացնել օրա-
րերի հիմք, ու դարձնել այն տւեալ
կուսակցութեան մարտական պաշտօնա-
րերը, առանց սակայն, վտանգելու
նրա գոյութիւնը, «գրական, գեղար-
ևստական, ժննադատական եւ տեսա-
կան» հանդէսի հետ նոյն ձեւով եւ ան-
պատիժ կերպով վարելի չի կարելի: Այդ
է պատմառը, որ այս կամ այն կուսակ-
ցութեան աղբեցութեան տակ գտնող
ամսագրը միշտ աւելի լայնախոն է լի-
նում, բայ օրաբերը: Եւ այդ է պատ-
մառը նաև, որ ամէն անգամ, երբ
անտեսում է այս անհրաժեշտ պարա-
գան, վտանգում է ամսագրի գոյութիւ-
նը:

Մատմանշած վերոյիշեալ օրէնքը հա-
ստառում է նաև Խորհրդահայ ամսա-
գրերի բովանդակութեանց համեմատու-
թեամբ: Այդ ամսագրերից նրանք, ո-
րոնք իրատարակել են բոլշևիկնեան բե-

ժիմի համեմատարաք մեղմ շրջանում,
աւելի նոյն ու հետաքրքրական բովան-
դակութիւն ունեն, քան նրանք, որոնք
լոյս են ընծայել ծայրայել խառո-
րիններով աչքի ընկնող ժամանակա-
շրջանում: Սրա հետեւամենով, օրինակ,
«Նոր»-ը, որ խորհրդահայ ամսօրեայ
հանդէսի առաջին փորձն է համարւում,
եւ որը սակայն իրատարակել է Նէպ-ի
(Նոր տնտեսական բաղադականութիւն)՝
տարիններում (1922-1923) աւելի նոյն ու
հետաքրքրական բովանդակութիւն ունի,
քան 1930-1932-ի «Նոր-Ռուզի»-ները եւ
կամ «Վերելը»-ները, որոնք լոյս են տե-
սել առաջին հեղամենակի սեւ շրջանում:

Եւ նոյն այդ պատմառով «Խորհրդային
Գրականութիւն» հանդէսը, որ սկսել է
իրատարակել 1934-ի վերջերին, երբ
Ստալինը արդէս կատարել է իր շրջա-
դարձը գրական բաղաքականութեան
մէջ, գերազանցում է խորհրդահայ
նախկին բոլոր ամսարերերին, բացի
«Նոր»-ից: Ճիշդ է Հայաստանի խոր-
հրդային գրողների Միութիւնը, որի
օրգանն է համարւում այս պարբերակա-
նը, Խրատուելով «Նոր Ռուզի»-ի փորձից,
անւանել է այս պարբերականը Հանդէս
եւ ոչ քէ ամսագիր եւ լոյս է ընծայում
ոչ քէ ամսէ ամիս, այլ տարեկան 5-6
գիրք, բայց ամենազլխառ կողմով,
այսինքն բովանդակութեան տեսակետից,
«Խորհրդային Գրականութիւն»-ը զգալի
մի քայլ է դէմքի առաջ:

Մեր ձեռքի տակ է այս հանդէսի 1935
տարւայ 1-5 թիւերը եւ դրանց մասին
է լինելու մեր ասելիքը: Առաջինը, որ
աչքի է զարմում հանդէսի բովանդա-
կութեան մէջ, գեղարևստական բաժնի
գերակշռութիւնն է «Ժննադատական եւ
տեսական» բաժինների վրա: Համարեա-
րէ բոլոր գրերում էջերի կէսից աւե-
լին յատկացւած է գրական եւ գեղար-
ևստական միւրերին: Ինչ վերաբերում
է աշխատակիցներին, մենք այս հանդէ-
սի մէջ գտնում ենք բոլոր այն ժամօր-

անունները, որոնք անցել են բռչելիկ-
եան ժուրայով ու վերջնականապէս ար-
ժանացել խորհրդային գրողի պատուին։
Ա. Բակունց, Ստ. Զօրեան, Մ. Արմեն,
Գ. Մահարի, Դեր. Դեմիքրմեան, Վ. Թո-
ռովենց, Գեղ. Սարեան, Վ. Նորենց,
Ալազան, Ն. Զարեան, Արազի, իսկ նո-
րերից՝ Աղասին, Շերբերեան, Սիրաս,
Սարմեն, Լ. Թարգիւլ – ահա այն գրող-
ները, որոնք նիւրեր ունեն հանդէսի ար-
ձակի եւ բանաստեղծութեանց բաժնում։

Ինչպէս եւ պէտք էր սպասել, ամենա-
գեղեցիկ ու ամենայաջող գործը պատ-
կանում է Ա. Բակունցի գրչին։ Մեր
տաղանդաւոր արձակագիրը ճենարկել
է գրել Խաչատուր Արուլեանի կեսամից
մի մեծ վէպ, որից մի քանի գուլով տը-
պագրւել են այս հանդէսի 1-3 գրենյկ-
ներում։ Առաջին հատւածը կոչում է «Գործ Մայրանա, դասեր մկրտում»։ Նրա մէջ պատմում է Խաչատուր Ա-
րուլեանի կեսամի այն շրջանին մասին,
երբ նա Գորպատից վերադարձ տե-
սուչ էր կարգաւած նրեւանի գաւառական
դպրոցում։ Միւս երկու գրենյկներում
«Լիրեր Արմէնիեր» խորագրի տակ տը-
պագրւած է ուսանողների համալսարա-
նական կեսներ, նրանց ելքերը, ինչպէս
եւ ընտանեկան կեսնեն այս պրոֆեսոր-
ների (Պարրու, Առուլենիեր), որոնց
հետ մօտիկ յարաքերութիւններ ուներ
և Արովեանք։ Դատելով այս հատւած-
ներից, Բակունցի վէպը մի շատ գեղե-
ցիկ գործ է դառնալու եւ շատ ցաւալի
կիմէր, երեւ նա էլ արձանանար «կար-
մրաբար»-ի բախտին։

Արձակի բաժնում երկորդ աչքի ընկ-
նող գործը Ստ. Զօրեանի «Մի կեսամի
պատմութիւններ» է, որի մէջ նա գեղար-
ւեստական ճենով տալիս է իր կեսամի
պատմութիւնը։ Տպագրւած է առ այժմ
առաջին մասը։

Այս երկու վէպերի նիւրն էլ առնաւծ
են մեր անցեալց եւ անմիջական առք-
չութիւն չունեն «սոցիալիստական շինա-

բարուրեան» հետ։ Ամենառաջագրաւն
այն է, որ անցեալի մասին խօսելիս,
յիշեալ հեղինակները առանձնապէս հաշ-
ուի չեն առնեամ կոմկուսի մինչեւ վեր-
շերս կիրարկուող պահանջը՝ ներկայա-
ցնել անցեալը սեւ գծերով, որպէս զի
ներկան աւելի պայծառ ու համելի երե-
ւայ խորհրդային բաղաբացիների աշ-
տին։ Ահա այս նոր զիծը, որ սկսել է
նշանակութեան վրա եւ դրանով գրա-
կան այս նոր պարբերականը զատորշել
է այս կարգի նախկին հրատարակու-
թիւններից։

Այս մինենյն բաղաբացինեւրեան
դրաշմը նկատելի է նաև հանդէսի գրք-
բայիներում տեղ գտած ուսանաւորների
վրա։ Նրանց մէջ քնարերգական յայգե-
րը այլեւս «անհատապաշտական» ու
«մարքուրժուական» այն «մոտիւնե-
րը» չեն, որոնք պիտի դուրս մղեն խոր-
րդային պոէզիայից, այլ այն քէմա-
ները, որոնց մասին կարելի է գրել ու
մապատիժ մնալ։ Բնորոշ է, որ այս
կարգի մոտիւներ երգելիս խորհրդահայ
րանաստեղծներից նոյնիսկ ամենանտա-
դանիները տալիս են գործեր, որոնք
կարգացնում են հանյեռվ։ Այսպէս, օ-
րինակ, Ալազանի «Հարսուրին» գրք-
ից շարքում տեղ գտած այն մի քանի
գարուն ու վարեկը, անհամենատ
աւելի լաւ են, քան նրա «երկար ու
բետոնին» նիւրած եւ երկարի ու բետո-
նի նման չոր ու կարծր ուսանաւորներն
ու պօկմները, որ տեղ են գտնել նրա լայս
ընծայած հատորներում։

Ինչ վերաբերում է «Խորհրդ. Գրակա-
նութիւն» հանդէսի քննադատական եւ
աւսական բաժիններին, նրանք, իշպէս
ասացինք, նախեւառաջ շատ աղքան են։
Բացի այդ, աչքի զարնող չափով մաք-
րագրւած են այն կարգի յօդածներից

որոնց նպտակն է «զիծ շոկել»։ Այդ գործի փառավանձ վարպետները, ինչպէս օրինակ, Ա. Ռսկերչեանը, Ն. Դարաղեանը եւ այլն, իրենց տեղերը զիշել և «աջ-ազգայնական քեխում» ունեցող Ա. Յովհաննիսեանին, Ա. Կարինեանին, եւ միշին ուղեգծով ընթացող Ս. Մելիքսէրեանին, Ա. Սողոմոնեանին եւ Ս. Յարաւքիմեանին։

Արձանագրելով «հորհողային դրա - կանութեն» հանդէսի վերայիշեալ դըրական կողմերը, ցաւով պիտի մատնանշենք, որ նաեւ այս հրատարակութիւնը բանել է նախկինների ուղին : Նոր գիրք վաղուց է ինչ լոյս չէ տեսնում եւ հանդէսի, դատելով բոլոր երեւոյթներից, ապրում է իր վերջին օրերը։

Ա. Խ.

ԳԱՂՈՒԹԱՀԱՅ ՓԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Դրեք բոլոր երկիրներու մէջ հաստատած եայ տարագիրները եին թէ նոր՝ ունին իրենց օրաքերքը, երկօրեան կամ շաբաթաքերքը։ Ասկէ զատ, կարեւոր կեդրաններու մէջ, ուր հայեք զանգածարար կապրին եւ մանաւանդ այն գաղուրներու մէջ, ուր անոնք ունին իրենց մէջ մտաւրականներու մեծ թիւ մը, կը հրատարակւին ամսագիրներ։

Այս սեսակէտէ ամենէն քեղմնաւորը Փարիզն է հարկաւ, ուր կը հրատարակւին «Վէժ», «Անահիտ», «Կեանք և Արևոտ», «Երկունք», «Հայ Արի», «Հայ Բոյժ», Յեսոյ կուգայ Ամերիկա, ուր լսոյ կը սեսնեն «Հայրենիք», թեղուն եւ նոյն ամսագիրը, «Եռոր Գիրը», և «Կոչնակ» ու «Կանթեղ» կրօնաքերքները։ Երկու ուրիշ կրօնաքերքեր՝ «Սլոն» եւ «Հասկ» կը հրատարակւին Երուսաղէմի ու Ամբիլիասի մէջ։ Ամսագիրներու այս շարքին մէջ իրենց պատաւոր տեղն ունին վենետիկի «Բաղմալէպ» եւ Վիեննայի «Հանդէս Աժորեան»։

Այս բոլոր ամսաքերքները իրենց յուշոր դերը ունին տարագիր հայութեան մտաւոր, հոգեկան եւ ցեղային դիմագծի պահպանան եւ զարգացման մէջ։ Ուրիշ առքիւ քերեւս անդրադառնան անոնց։

Ամենէն մեծ բացը, որկը մնար եւ որ

կը կարծենք թէ չափանց կարեւոր ու եական բաց մըն է օտար միջավայրերու մէջ հասակ նետող նոր սերութիւնի համար, մանկական սպարբերաթերթերու։ Եւ գրականութեան բացակայութիւնն է։

Այդ պատիւր «Արփի»-ին կը պատկանի հարկաւ, որ 3-րդ տարին կը բոլորէ եւ օգտակար իր դերը կը կատարէ ամերիկահայ սերութիւն մէջ։ Թողնելով հետազային անդրադառնալու անոր եւ նըւման քանի մը պարբերաքերքերու մասին, այս անցամ կուզենք հայ ծնողներու ուշադրութեանը յանձնել հեռաւոր իրանի մայրաքաղաքի՝ թէ հրամի մէջ հրատարակւոր «Նոր Հասկեր» երկշարաքերքը, որ հակառակ գոյուրդիւն ունեցող ծանր պայմաններուն, համած է իր 13-14-րդ թիւը, նախանձելի կորպով մը։

Ինչպէս ըստինք, խիստ մեծ արժէք ունի եւ կենսական պէտք մը կը ներկայացնէ եւ այն եւ այդ պատճառով ալ, թող ներւի մեզ այդ օգտակար ձեռնարկի նկատմամբ միք քանի մը դիտողութիւնները եւ քելադրութիւնները յայտնել։

Բոլոր ազգերու մէջ, մամկանան հրատարակութիւններու նկատմամբ, մանկարոյժ-հոգեքանները միշտ յատուկ տեղ մը տւած են լեզւի եւ ոճի հարցին։

Պէտք է տալ ֆերականօրդն միշտ, խը-